

Список использованной литературы:

- 1 Абросимова С.Б. Парламент и суд в Российской Федерации. Конституционный строй в России. Вып.2. – М., 1995. – 385 с.
- 2 Ковтун Н.Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. – Н.Новгород: Нижегородская правовая академия, 2002. – 323 с.
- 3 Маами К. Становление и развитие судебной власти в Республике Казахстан. – Астана: Елорда, 2001. – 362 с.
- 4 Административное право Российской Федерации / под ред. С.А. Комарова. – М.: Правоведение, 2008. - Гл. 16.
- 5 Савицкий В.М. Организация судебной власти в Российской Федерации: учеб. пособие для вузов. – М.: БЕК, 1996. – 320 с.
- 6 Хаманева Н.Ю. Защита прав граждан в сфере исполнительной власти. – М.: ИГП РАН, 1997. - 287 с.
- 7 Полянский Н.Н. Уголовный процесс. Уголовный суд, его устройство и деятельность: лекции. – М., 1911. – 293 с.
- 8 Сравнительное конституционное право. – М.: Манускрипт, 1996. – 729 с.

МРНТИ:10.01.39

УДК:34:001.92

Е.Ч. Бонабаев ¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

МЕМЛЕКЕТТІК ИНСТИТУТТАРДЫҢ ЖҰМЫС ІСТЕУІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН АДАМНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫ

Аңдатпа

Қазіргі заманғы азаматтар институты көбінесе жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін анықтау мәселелерімен байланысты, өйткені «азамат» категориясы және одан туындайтын ұғымдар жеке тұлғаға да, тұтастай алғанда көпұлтты Қазақстан халқына да, мемлекеттік билікпен қарым-қатынасқа да қатысты. Салалық құбылыс көптеген саяси және әлеуметтік-мәдени факторлардың динамикалық өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болады және күшейеді. Осындай факторлардың бірі азаматтың елдің әлеуметтік және саяси өмірінің субъектісі ретінде өмір сүруі үшін объективті жағдайлар мен мүмкіндіктерді қалыптастыруға бағытталған жаңадан құрылған әлеуметтік-саяси институттар болып табылады.

Түйін сөздер: құқық, тұлға, конституционализм, саяси институт, қоғам, ұлттық тәуелсіздік.

Бонабаев Е. Ч.¹

¹ Казахский национальный педагогический университет им. Абая

ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ

Аннотация

Современный по своему содержанию институт гражданина в большей степени связан с вопросами определения правового статуса личности, поскольку категория «гражданин» и производные от него понятия относятся как к личности, так и к многонациональному народу Казахстана в целом, к взаимоотношениям с государственной властью. Отраслевой феномен

возникает и усиливается в результате динамического взаимодействия многих политических и социокультурных факторов. Одними из таких факторов являются вновь создаваемые социально-политические институты, направленные на формирование объективных условий и возможностей для существования гражданина как субъекта социальной и политической жизни страны.

Ключевые слова: право, личность, конституционализм, политический институт, общество, национальная независимость.

E.Ch. Borabaev¹

¹ *Abai Kazakh National Pedagogical University*

HUMAN AND CIVIL RIGHTS AND FREEDOMS ENSURING THE FUNCTIONING OF STATE INSTITUTIONS

Abstract

The modern institution of a citizen is more connected with the issues of determining the legal status of the individual, since the category of "citizen" and the concepts derived from it refer both to the individual and to the multinational people of Kazakhstan as a whole, to relations with state power. The industry phenomenon arises and intensifies as a result of the dynamic interaction of many political and socio-cultural factors. One of these factors is the newly created socio-political institutions aimed at creating objective conditions and opportunities for the existence of a citizen as a subject of social and political life of the country.

Keywords: law, personality, constitutionalism, political institution, society, national independence.

Кіріспе

Тақырыптың өзектілігі. «Заманауи – құқықтық жүйесі институтының тұжырымдамасы мен негіздері» – Қазақ елінің азаматтығы институтының теориялық және практикалық заңдылық негіздеріне арналған. Әр түрлі әлеуметтік ғылымдардың өкілдері, саясаткерлер, бұқаралық ақпарат құралдары кеңінен қолданатын салалы ұғымы. Іс жүзінде жалпы қабылданған анықтамаға ие емес және пікірталас тудырады. Азаматтықтың әртүрлі анықтамаларында зерттеушілер әдетте осы жан-жақты құбылыстың әртүрлі аспектілерін содан кейін өздерінің ғылыми немесе тәжірибе кәсіби мүдделеріне сәйкес атап көрсетеді.

Тақырыптың мақсаты. Азамат феноменін интеграцияланған және тұтас түсіну ретінде ол әлі өз деңгейінде дамымаған. Бір жағынан, бұл мемлекетке ресми тиесілі, ал екінші жағынан, елдің саяси үлесіне, қоғамдық және экономикалық өміріне белсенді қатысуды білдіреді. Осыған байланысты азаматтық мәселесін бір заңғамен қарап азайту мүмкін емес. Бұл күрделі құбылыстың негізі қоғамның саяси экономикалық және әлеуметтік-мәдени салаларында жатыр.

Қазақстан Республикасы 1993 жылғы және қазіргі Конституциясында азаматтың алғаш рет елдің конституциялық жүйесінің ажырамас элементі ретінде қарастырылып отыр. Билік пен демократиялық институттардың бөлінуімен қазір қабылданған құқықтық мемлекет тұжырымдамасы аясында азамат идеясы дәстүрлі түрде теңдік және халықтық егемендік идеяларымен бірлікте түсіндіріледі.

Бір жағынан, бұл мемлекетке ресми тиесілі, ал екінші жағынан, елдің саяси, қоғамдық және экономикалық өміріне белсенді қатысуды білдіреді. Сондықтан азаматтық мәселесін бір заңға дейін азайту мүмкін емес. Бұл күрделі құбылыстың негізі қоғамның саяси және әлеуметтік-мәдени салаларында жатыр. Қазақ Республикасы 1995 жылғы қазіргі заманауи заңында азаматтықтың алғаш рет елдің конституциялық жүйесінің ажырамас элементі ретінде қарастырылады [1].

Зерттеудің келесі міндеттерін айқындайды.

Билік пен демократиялық институттардың бөлінуімен, қазір қабылданған құқықтық мемлекет тұжырымдамасы аясында қоғамдық идеясы дәстүрлі түрде теңдік және халықтық егемендік идеяларымен бірлікте түсіндіріледі. Конституциялық жүйенің негіздеріне арналған

тарауда Қазақ Республикасы ата заңның бабтарын қамтиды, онда Қазақ елінің азаматтығы заңға сәйкес алынады және тоқтатылады, ол қандай негізде алынғанына қарамастан біртұтас және тең болады.

Дәл осы ережелер тәуелсіз мемлекетінің азаматтығын түсіндіру оның салалық жүйесін сипаттайды деп айтуға мүмкіндік береді. Салалық жүйенің негіздеріне арналған Ата заңымыздың бабтарын қамтиды, онда Қазақ елінің азаматтығын заңға сәйкес алынады және тоқтатылады, ол қандай негізде алынғанына қарамастан біртұтас және тең болады. Егеменді елі әрбір азаматының өз аумағында, барлық құқықтары мен еркіндіктерге ие және негізгі заңнамада қарастырылған тең міндеттерді атқарады. Қазақ азаматын немесе оны өзгерту құқығынан айыруға болмайды. Алайда, бұл негізгі-құқықтық реттеудің және мемлекеттік заңдылықты түсіндірудің бастапқы нүктесі ғана. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығында азаматтықты іс жүзінде оның барлық басқа институттарымен тығыз байланысты. Қазіргі ұлт жүйесінің институты өзінің мазмұны бойынша жеке тұлғаның құқық мәртебесін анықтау. Заманауи жүйенің негіздеріне арналған Қазақ ұлттық заңнамасының негізін қамтиды, онда Ұлт азаматтығы заңға сәйкес алынады және тоқтатылады.

Әдістемелік негізі. Зерттеудің мақсаттарына тиімді қол жеткізу үшін жүйелі талдау әдісі: жүйелі құрылымдық және жүйелі-функционалды талдау қолданылды. Жұмыста абстракциялау, индукция, дедукция, моделдеу абстрактылықтан нақтылыққа, теңестіру заңы, қарама-қайшылық заңы, бағалау және басқа да философиялық әдістер қолданылды.

Ол қандай негізде алынғанына қарамастан біртұтас және тең болады. Мемлекеттің әрбір азаматы өз аумағында барлық құқық пен еркіндікке ие және Қазақтың ата заңында қарастырылған тең міндеттерді атқарады. Ұлт саласының азаматтығынан немесе оны өзгерту құқығынан айыруға болмайды. Негізгі заманауи конституциялық заңында азаматтық іс жүзінде оның барлық басқа институттарымен тығыз байланыстылығы.

Негізгі бөлім. Қазіргі азамат институтының өзінің мазмұны бойынша жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін анықтау мәселелерімен көбірек байланысты екенін атап өткен жөн, өйткені азаматтық жеке тұлғаға да, тұтастай алғанда Қазақ елінің көпұлтты халқына да мемлекеттік билікпен қарым-қатынасына қатысты. Салалық феномені көптеген саяси және әлеуметтік-мәдени факторлардың динамикалық өзара әрекеттесуі нәтижесінде пайда болады және көбейеді. Олардың бірі-мен құратын әлеуметтік-саяси институттар азаматтың елдің әлеуметтік және саяси өмірінің субъектісі ретінде өмір сүруі үшін объективті жағдайлар мен мүмкіндіктері.

Басқалары мәдени және психикалық факторлар: дәстүрлер, нормалар, рәміздер, құндылық бағдарлары, әлеуметтік көзқарастар, жағдайларды қабылдау мен бағалаудың стереотиптері, мінез-құлық стандарттары мен модельдері және т.б., жеке тұлғалардың іс-әрекетін ынталандыратын және сол арқылы әлеуметтік және саяси институттардың жұмыс істеу сипатын анықтайтын барлық факторлар жеке тұлғада немесе азамат пен азаматтықтың өмір сүруінің бастапқы негізі ретінде жүзеге асырылады. Демек, азаматты әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде сипаттайтын екі негізгі аспект. Біріншісі-жеке тұлғаның мемлекетке де, қатысты құқықтары мен міндеттерінің жиынтығына азаматтығының қазіргі заманғы құқықтық анықтамасы адамның мемлекетпен саяси және құқықтық байланысын көрсетуден бас тартуы, бұл құбылыстың заңды мазмұнын анықтау тұрғысынан оң құбылыс деп саналуы керек.

Салалы мәселелер негізінен ішкі құқық саласына жатады, ал азамат институтының өзі негізінен әр мемлекеттің конституциялық құқық институты болып табылады. Сонымен бірге, бұл халықаралық норма институты, өйткені азаматтықтың мәселелерін мемлекеттер ішкі құқық негізінде ғана емес, саяси халықаралық құқық негізінде де реттейді.

І бөлім. Халықаралық нормада азаматтықтың мәселелерін реттеу тарих бойынша қоса үнемі дамып келеді. Бұл эволюция мемлекетаралық қатынастардың дамуымен, әлемдегі халықтың көші-қонысының кеңеюімен және мемлекеттер арасында жеке адамдар мен халық топтарының жағдайына қатысты тиісті даулардың пайда болуымен анықталды. Азамат құқықтық құбылыс ретінде біртұтас. Салалықтың ішкі тұжырымдамасы оның халықаралық-нормалық мазмұнына

қайшы немесе қайшы келмейді. Ішкі заңнамадағы азаматын мәселелерін саяси халықаралық-құқықтық реттеудің рөлі, әсіресе, ішкі заңдарға қатысты көптеген халықаралық нормалардың жалпы қабылданған нормалары мен принциптерінің бабының бөлігінде белгіленуіне байланысты өсті [2].

XX ғасырдың аяғында азаматтық мәселелерін реттейтін халықаралық құқықтық құжаттар жиынтығы қалыптасты. Соған қарамастан, мемлекеттік айыптаулар негізінен бір аймақтағы мемлекеттер арасындағы шарттар жүйесін білдіретін аймақтық келісімдер негізінде азамат мәселелерін реттейді. Айқындалған заңнамаларды реттеудің әр жекелеген мәселелері әдетте аумақтық өзгерістер туралы, Ұлттық азшылықтарды қорғау туралы, уағдаласушы мемлекеттер арасындағы қатынастар азаматтарының құқықтық көмегі мен құқық қабілеттілігі туралы, армиядағы мерзімді қызметі туралы және қосарланған салық салу туралы және т.б. шарттарға енгізіледі.

Тұтастай алғанда, қазіргі уақытта азамат мәселелерін халықаралық-заңдарды реттеу жүйесі құрылып, жұмыс істеп жатқанын атап өткен жөн. Аталған жүйе мемлекет азаматтығының конституциялық-құқықтық институтында көрініс табатын халықаралық конвенциялармен, өңірлік келісімдермен, мемлекетпен жеке тұлға арасындағы екіжақты халықаралық келісімдермен ұсынылған. Осы қабылданған келісімдер адам және азаматтардың ара қатынасын реттейтін өзекті мәселелердің бірі екені анық.

Мемлекет пен жеке тұлға арасындағы қатынастардың сипаты көбінесе азаматтық институтының принциптері оның негізін құрайтын бастапқы принциптер, жетекші идеялар мен көзқарастар болып табылады. Олар ұлттық мазмұны мен элементтерінің өзара байланысын анықтайды, оның тұрақтылығын қамтамасыз етеді және азаматтықтың мәнін білудің маңызды құралдарының бірі болып табылады. Дәстүр бойынша ғылым азамат жалпы (конституциялық) принциптерін және адамдықтың нақты принциптерін ажыратады. Қазақстан азаматтығының жалпы заңдылық қағидаттарына ішкі құқықтық жүйе негізделетін принциптер кіруі мүмкін: демократия, гуманизм, федерализм, теңдік, қадір-қасиетті, адамның негізгі ерекшелігі мен еркіндігін тану және құрметтеу, нормалар, бостандықтар мен міндеттердің бірлігі, халықаралық заңнамаға жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормаларының басымдығы және Қазақ қоғамдық саласындағы халықаралық шарттары және т.б. бұл принциптер азаматтықпен байланысты қатынастарды реттеуде негізгі болып табылады. [4. 26-б.]

2 бөлім. Тәуелсіз мемлекет азаматтығының арнайы қағидаттарына мыналар жатады: бірыңғай және тең азамат, азаматтықты таңдаудың еркіндігі мен еріктілігі, шетелде өз азаматтарын мемлекеттің қорғауына кепілдік беру, азаматын шет мемлекетке беруге жол бермеу, азаматтықтан айыруға жол бермеу. Азаматтық принциптері үйлесімді тұжырымдаманың көрінісі ретінде ғана емес, сонымен қатар практикалық қолдану үшін негіз ретінде де маңызды. Олар ғылыми идеялар мен практика тенденцияларының бірлігінде көрініс табатын субъективті принцип пен объективті жақтың бірлігімен сипатталады. Принциптер тәжірибе үшін нұсқаулық ретінде әрекет етеді. Ұлттық азаматтығы принциптерінің маңыздылығы олардың болуымен анықталады:

- салалық институтының мәнін көрсетеді;
- оның бастапқы бастаулары;
- тікелей әрекет етеді;
- Қарастырылған заңнамалармен бекітілген;
- өкілеттік саласындағы мемлекеттік құрылыс практикасына басшылық ретінде әрекет етеді;
- принциптер адамның мінез-құлқын, оның еркіндік дәрежесін көрсетеді;
- қағидаттар мемлекеттің демократиялылығының көрсеткіші болып табылады, оның жеке адаммен қарым-қатынасын көрсетеді. " Қазақ елінің азаматтылығы туралы" Ұлттық заң Қазақ азаматы қағидаттарын заңды түрде анықтап, бекітті. Мемлекеттің азаматының мәселелерін реттейтін қағидаттар мен ережелер әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, тілдік немесе діни белгілері бойынша азаматтардың құқықтарын шектейтін ережелер болуы мүмкін.

"Мемлекеттің азаматтығы туралы" белгіленген заң бойыша азаматтықтың келесі принциптері бекітілген:

– Республикасының азаматтығының оны алу негіздеріне қарамастан бірлігі мен теңдігі;
– Мемлекеттің тыс аумағында одан тыс жерлерде тұратын азаматтарының Қазақстан азаматтығын сақтауы;

– азаматтардың бөлінбеуі, яғни мемлекеттің азамат ешқандай жағдайда немесе оны өзгерту құқығынан айырыла алмайды;

– Қазақстан азаматы жоқ адамдардың санын қысқарту, яғни Қазақстан Республикасының аумағында тұратын азаматтығы жоқ адамдардың Қазақстан азаматтығын алуын көтермелеу. Бұл принциптер Қазақстан Республикасының Конституциясынан тікелей туындайды және оны азаматтық институтының принциптері ретінде сипаттауға болады. [5. с. 360-367] Мемлекеттік азаматтықты салалық-құқықтық реттеу" – азаматтық институтының тиімділігін қамтамасыз етуге арналған конституциялық және заңнамалық кепілдіктерді, негізгі рәсімдер мен мемлекеттік органдар жүйесін мазмұнды талдауға арналған. Қазақ қоғамының құқығын іске асырудың конституциялық және құқықтық кепілдіктері деп адамның азаматтыққа қатысты мүдделерін іс жүзінде іске асыруды, сондай-ақ оларды ықтимал бұзушылықтардан қорғауды қамтамасыз ететін конституциялық құқық нормаларының жиынтығы деп түсіну керек.

Қазақ мемлекетінде азаматтықты алу құқығын жүзеге асырудың конституциялық кепілдіктерін келесі топтарға жіктеуге болады: салалық ерекшелігін іске асырудың конституциялық және құқықтық кепілдіктері деп адам және азаматтыққа қатысты мүдделерін іс жүзінде іске асыруды, көздейді сондықтан азаматтың мүдесін қорғау өзекті мәселе болып қалады. Қазақ мемлекетінде азаматтық алу құқығын жүзеге асырудың конституциялық кепілдіктерін келесі топтарға жіктеуге болады. Қазақстан Республикасындағы жеке тұлға мен мемлекет арасындағы қатынастарды құқықтық реттеудің негізіне алынған негізгі принциптер мен нормалар-кепілдіктер;

– Қоғамдағы жүйе саласы және нормативтік құқықтық актілерде бекітілген Қазақ елінде азаматтық алу құқығын жүзеге асырудың негізгі бастаулар. Азаматтық жүйеде құқықтық кепілдіктерінің ерекше тобына бұзылған мүдделерді сот арқылы қорғау кепілдіктері жатады. Негізгі қағидат және сонымен бірге негізгі конституциялық норма. [6]

Қоғамда жеке тұлға мен мемлекет арасындағы қарым-қатынастың негізі болып табылатын кепілдік-адамды, оның құқықтары мен бостандықтарын ең жоғары құндылық деп жариялау және оларды тану, сақтау және қорғау-мемлекеттің міндеті. Конституцияның бөлімінде бекітілген жалпы конституциялық нормалар-принциптер басқа жалпы нормаларға сәйкес келеді және басқа да конституциялық нормаларға: халықаралық заңнамада жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормаларына сәйкес адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын тану және оларға кепілдік беру, олардың бөлінбейтіндігі және әркімге туғаннан бастап тиесілілігі, өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзуға жол берілмейтіндігі жатады.

Республикада азаматтығы туралы шешімдерге шағымдану мүмкіндігі туралы бірқатар ережелер бар. Жалпы берілген әдістер азаматтығы туралы істерді жүргізетін уәкілетті органның жүйесі азаматтығы туралы өтінішті қабылдау туралы шешіміне ұлттық заңнамасында көзделген тәртіппен сотқа шағымдануға болады.

Адам жүйесіндегі салалар мен еркіндіктерін берілген кепілдіктерін қамтамасыз етудің тиімді мемлекетішілік құралы болып табылады. Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау, және қорғау жөніндегі қадағалау функциялары болып табылады.

Ұлттық соты жеке адамның құқықтары мен бостандықтарының конституциялық кепілдіктерін, заңдылық режимін қамтамасыз етуде ерекше маңызға ие. Адам құқықтары мен бостандықтарының конституциялық кепілдіктерін қамтамасыз етудің тиімді мемлекетішілік құралы және азамат Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары жөніндегі Уәкіл институты болып табылады. Ол мемлекеттің кез-келген органдарынан тәуелсіз, мемлекеттік парламент тағайындайтын және оған ие мемлекеттік лауазымды тұлға болып табылады.

Азаматтықты тану, алу, өзгерту, таңдау және жоғалту азаматтық институтының негізгі мазмұны болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясымен тікелей реттелетін жоғарыда қарастырылған конституциялық және құқықтық азаматтық кепілдіктерден айырмашылығы, бұл мәселелер 2002 жылғы көрсетілген ұлттық заңмен және соған негізделген нормативтік құқықтық актілермен реттеледі. Азамат институтының негізгі рәсімдерін реттеудің мұндай тәртібі Конституцияның өзімен анықталады, соған байланысты қабылданып белгіленген заңның нормалары конституциялық-заңнамада реттеуге сәйкес қарастырылуы керек және тұтастай алғанда айқындалған заңда азаматтық институтының маңызды бөлігі ретінде қарастырылады.

Қарастырылған негізгі «Ұлттық заң» қоғамның азаматтары, ол күшіне енген күні азаматтығы бар адамдарды, сондай-ақ осы Заңға сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығын алған адамдарды таниды. Жеке тұлғаны танудың ең көп таралған жағдайларының бірі-туылғандықтан азаматтықты тану деп аталады, оның ерекшелігі оның екі негізгі факторға байланысты. Мұнда тұлғаның еркі қажет емес ата-ананың азаматтығы және туған жері қажет.

Қазақстан азаматтығы бар адамның пайда болуының тағы бір түрі-оны сатып алу. Азаматтық алуға тән белгілер-бұл мәселені шешкен кезде мемлекет маңызды рөл атқарады, сонымен бірге бұл жерде адамның азаматты алу туралы мемлекетпен қарым-қатынас орнатуға бағытталған еркі маңызды зор рөл атқарады. Мемлекет заңнамасы, көптеген мемлекеттер сияқты, балаларға (олардың туылуына байланысты) және ересектерге (ерік білдіру арқылы) бөлек азаматтық берудің әртүрлі тәртібін белгілейді.

Жеке тұлғаның кең таралған тәсілі-бұл жеделдету немесе азаматтығын алу деп аталады. Бұл термин халықаралық құқықта жалпыға бірдей танылған, бірақ кейінгі кезеңде ұлттық тілінде жазыла бастағаны байқалады. Біздің ойымызша, заңнама негізсіз қолданылмайды.

Натурализация дегеніміз-билік органдарының бұл туралы сұраған адамға азаматтық беруі, натурализация, әдетте, еркін негізде жүзеге асырылады.

Қазақ азаматтығын алудың бір түрі-бұл азаматтығында болған, бірақ қандай да бір себептермен одан әрі жоғалған адамды қалпына келтіру. Халықаралық құқықта бұл форма реинтеграция немесе репатриация деп те аталады.

3 бөлім. Қазақстанда жеке тұлғаны алу көтерме (опцион) түрінде де мүмкін. Оптация дегеніміз-адамның өзі таңдаған мемлекеттердің бірінің азаматтығын тану. Салалық жүйені көтерме саудада бекіту құқығын мемлекет жариялайды және әдетте аумақтың басқа мемлекеттің юрисдикциясына берілуімен, халықтың жаппай көші-қонымен және басқа да жағдайлармен байланысты, нәтижесінде көптеген адамдар заңды түрде белгісіз күйге түседі. Қазақстан азаматтығын алу негіздері осы жұмыста халықаралық тәжірибені, оның ішінде ТМД-ға мүше мемлекеттердің тәжірибесін ескере отырып қарастырылады. [7. с.3]

Сонымен қатар, қолданыстағы тәжірибенің бірқатар кемшіліктері бар. Атап айтқанда, азаматтықты танудың жойылуымен 1991 жылғы Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы Заң қабылданғанға дейін Республикасының аумағына келген, бірақ осы уақытқа дейін азаматтар мойындауға қол жеткізе алмаған КСРО азаматтарының құқықтық жағдайы реттелмеген болып қала береді. Заңның кейбіріне сәйкес бұл адамдар азаматтығын тану тәртібімен алуға құқылы болды, бірақ іс жүзінде олар құзыретті органдардан бас тартуларға жиі тап болады, өйткені олар белгіленген Заң күшіне енген күні жаңа тұрғылықты жері бойынша тұрақты тіркеудің құжаттық растамасына ие болмады.

Қандай да бір себептермен немесе басқа себептермен азаматының төлқұжатын алмаған адамдар іс жүзінде азаматтығынан айырылды, дегенмен қолданыстағы азаматтық туралы ұлттық заңға сәйкес, ешкімді азаматтығынан айыру туралы заң. Азаматтық алудың негізі ретінде оны тануды қалпына келтірген жөн. [8]

Көптеген қандастар үшін азаматтығын алу мүмкіндігі олардың тұрғылықты жерінде тіркелмегендіктен мүмкін болмай, азаматтық туралы Ұлттық заңға сәйкес саласындағы сөздерді және де осыған сәйкес нақты өмір сүргендеген сөздермен алмастыру. Бюрократиялық кедергілерді алып тастау үшін азаматтық алу шарты ретінде өмір сүру құралдарының заңды көзі

ұғымын заңнамалық түрде реттеп, нақтылаған жөн Ұлттық Заңның кейбір тармағына сәйкес азаматтық алудың міндетті шарты қазір азаматтықтан шығу туралы өтініш беру болып табылады. Алайда азаматтығына қабылдаудан бас тартқан кезде мұндай тәртіп азаматтығы жоқ болып қалуы мүмкін, бұл азаматтықты төмендетудің халықаралық қағидасына қайшы келеді.

Қортынды

Қортындылай келсек Қазақстан Республикасының Конституциясының адам және азаматтарының құқықтары мен бостандықтарының өзекті мәселелері ретінде, оны Қазақстан республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасындағы адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғайтын институттар толық кепіл болады деуге болады.

Себебі, біріншіден 1995 жылғы 30 тамыздағы Ата заңымыздың II-бөлімі адам және азамат осы бөлімде Республика өз азаматтарына беретін құқықтары бостандықтарын айқын көрсетілуімен қатар ол азаматтарының міндеттерінде көрсетіп өткен. Сонымен қатар бұл Конституция адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына мемлекеттің кепіл беретіндігін және өз азаматтары мемлекеттің қорғауында, кез-келген мемлекет аумағында болғанына қарамастан мемлекет қорғауында болатыны көрсетілген.

Екіншіден Қазақстан Республикасының нормативтік актілері мен заңдарына сәйкес Қазақстан Республикасының «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңында көрсетілген құқықтар мен бостандықтарды және оларға жүктелген міндеттер мен шектеулерді Қазақстан Республикасының азаматтарымен қатар шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарының кепілі ретінде толық қамтамасыз етілетіндігі толықтай айтуға болады.

Құқықтық мемлекеттік институттардың дамуы биліктің адам құқықтары мен бостандықтарын тек мойындауын ғана емес, сонымен бірге оларды іске асыратын және қорғайтын шын мәнісінде әрекетті мемлекеттік механизмнің болуын қарастырады.

Бұл мәселеде құқық қорғаушы құрылымдарға, оның ішінде ішкі істер органдарына ерекше орын беріледі. Құқық қорғау органдары көп жағдайларда қоғамымызда орын алып отырған жағымсыз жағдайлармен бірінші болып бетпе-бет келеді, олардың міндеті азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау болып табылады. Бұл мәселелерді теориялық талдаудан нақтылай іске асыруға көшетін уақыт жетті. Бірақ бұл осы қызметті жүйелі талдаусыз мүмкін емес.

Мемлекеттік институттың адам құқықтарын қорғау жөніндегі қызметін жетілдіруге арналған.

Біріншіден, адам құқықтарын қорғау демократиялық құқықтық мемлекеттің басты ішкі қызметіне айналуы тиіс.

Екіншіден, бұл мемлекет пен адам мүдделерінің арасындағы басымдылықтарды бөлуді жаңаша қарастырушы негізгі идея болып табылады.

Үшіншіден, әртүрлі мемлекеттік органдар бұл қағиданы іске асыру барысында түрліше қызмет атқара отырып, адам құқықтарын қорғау ісіне өз үлестерін қосып келеді.

Төртіншіден, адам құқықтарын қорғауда құқықтық мемлекеттің орнын анықтай отырып, біз адам құқықтарын қорғау, сақтау, қамтамасыз ету және кепілдік беру сияқты қызмет түрлерін анық шектейміз.

Бесіншіден, адам құқықтарын қорғау механизмін жүйелілік қағидасы бойынша талдай отырып, біз бұл жүйеде кемшіліктер, қарама-қайшылықтар, қайталаулар орын алып отырғандығын анықтадық.

Адам құқықтарын сипаттауға жаңа көзқарастың терең мағынасы олардың ерекше артықшылықты мәртебесі мен қорғанғандықтың жоғары дәрежесін мойындағандығында жатыр. Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабында: «Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі. Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды. Заңдар мен өзге де нормативтік, құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады» – деп жазылған.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасының осы нормативтік актілерді қабылдаудан бөлек адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі маңызды рөлін атап өтуге болады. Себебі: қабылданған заңдардың мемлекеттік орындалу тетіктерінің (механизмінің) дұрыс жұмыс істеуі осы адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының орындалуын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 30.08. – Алматы: Жеті Жарғы. 2021. – 97 б.
2. О гражданстве Республики Казахстан – Закон Республики Казахстан от 20.12.1991 г. № 1017-ХІІ. С изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2021 г. // <https://online.zakon.kz>>Document (дата обращения: 24.02.2022.).
3. Сагов Ч.А. Понятие конституционно-правового института гражданства // Государственное управление и право. Выпуск 10, 2010 / Под общ. редакцией И.Н. Барцица. – М.: Изд-во МосГУ, 2010.
4. Әділов А.. Адам құқығын қорғау - ардың ісі // Құқықтық Қазақстан. 2007.
5. Баймаханов М.Т. // Сочетание международно-правовых и внутригосударственных форм обеспечения и защиты прав и свобод человека и гражданина. – Астана, 2007. – С. 360-367.
6. Сагов Ч.А. Институт гражданства: законодательные и доктринальные подходы // Государственная служба. 2011. № 2.
7. Кенжалиев. З.Ж. Конституция және қоғамдық сана // Егемен Қазақстан, 25 тамыз, 2005.
8. Егоров С.С. Проблемы и перспективы совершенствования гарантий прав и свобод человека и гражданина в конституционном (уставном) законодательстве субъектов Российской Федерации // Закон и право. 2013. № 9. – С. 45-47.

МРНТИ: 10.79.01.

УДК:343.1

Толубекова Б.Х.¹, Хведелидзе Т.Б.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА 2022-2026 ГОДЫ ВУЗАМИ В УСЛОВИЯХ ВНЕДРЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

Впервые в Казахстане принята Концепция антикоррупционной политики государства на 2022-2026 годы (02.02.2022). Ранее приоритеты в области противодействия коррупции, преступности вообще были предметом концепций правовой политики РК, охватывавших собой десятилетние периоды развития страны. Современный дифференцированный подход в данной части представляется более продуктивным, исключая смешение предметов и методов разных направлений политико-правовой деятельности страны. Так, последняя Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, принятая 15 октября 2021 года, не содержит каких-либо точечных рецептов по вопросам антикоррупционной политики. В ее рамках предусматривается общая «фокусировка» уполномоченных государственных органов на усилении борьбы с «теневой» экономикой, культивировании «нулевой терпимости» к любым проявлениям правонарушений. Все, что имеет непосредственное отношение к государственной антикоррупционной политике, сконцентрировано в самостоятельном документе – Концепции антикоррупционной политики. Важно, что в указанном акте значительное внимание уделяется